

ДО ПИТАННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті актуалізовано проблему експертизи освітньої діяльності. Проаналізовано сучасні методики діагностування освітнього середовища навчального закладу, запропоновано показники експертизи різних авторів. Вивчено можливість запровадження різних дескрипторів щодо проведення експертизи освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: експертиза, освітнє середовище, професійна підготовка.

Постановка проблеми. В умовах інтеграція України у світовий освітній простір та постійного вдосконалення національної системи освіти значна увага науковців і педагогів-практиків приділяється проблемі створення дієвого освітнього середовища навчальних закладів. У системі вищої освіти ведеться пошук ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, модернізації змісту освіти і формування адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці фахівця. Недарма в «Проекті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», громадське обговорення якого відбулося 28 вересня 2011 року на III Всеукраїнському з'їзді працівників освіти, зазначається «... найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави» [1, с. 4–5].

Відтак, актуальним постає не лише проблема проектування освітнього середовища навчального закладу, але й питання запровадження експертизи, що

передбачає дослідження, оцінку і прогнозування розвитку педагогічних явищ, об'єктів, процесів, пріоритетів діяльності навчальних закладів в межах сучасних вимог та інтересів споживачів освітніх послуг, зокрема у професійній підготовці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки помічаємо повернення уваги до питання формування дієвого освітнього середовища. У монографіях, дисертаціях та інших наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців висвітлено теоретичні концепції, класифікації, дефініції «середовище», «освітнє середовище», «освітньо-виховне середовище» та ін. (Є. Бондаревська, Л. Буєв, Л. Новікова, Т. Менг, В. Панов, К. Приходченко, С. Сергеев, І. Улановська, І. Якиманська, В. Ясвін та ін.). Сучасні дослідження освітнього середовища, що проводяться такими науковцями як Г. Беляєв, О. Артюхіна, А. Каташов, Е. Мамонтова, А. Цимбалару, І. Щендрик та ін. розширюють та поглиблюють розуміння особливостей функціонування та проектування освітнього середовища різних типів навчальних закладів.

Також, сьогодні в наукових колах привертається особлива увага до проблеми проведення експертизи в освітній діяльності. Методологічні та психолого-педагогічні аспекти експертизи розкрито у наукових працях М. Алексеєва, В. Панова, А. Тубельського, В. Черепанова, В. Ясвіна та ін. Питання науково-методичного забезпечення експертної діяльності розглянуті в публікаціях Баронене С., Іванова Д., Касьянкової М., Є. Стачевої, Є. Усової та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Не зважаючи на численні публікації залишається недостатньо розробленою проблема здійснення експертизи освітнього середовища професійної підготовки фахівців і зокрема в педагогічній галузі. Потребує детального аналізу питання запровадження уже обґрунтованих дескрипторів експертизи освітнього середовища загальноосвітнього закладу у системі вищої школи.

Формулювання цілей статті (обов'язкова постановка завдання). Метою

даного дослідження є аналіз сучасних методик діагностування освітнього середовища навчального закладу та вивчення можливості запровадження експериментально перевірених параметрів щодо проведення експертизи освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Особливості експертизи як методу дослідження детально розкриває російський психолог В. Ясвін, зокрема він зазначає, що вона орієнтована, насамперед, на компетентність і досвід фахівців-експертів (від лат. *expertus* – досвідчений), які виступають у якості найважливіших «інструментів» цього дослідження. Разом з тим, у процесі експертизи використовується також ряд діагностичних методик, за допомогою яких може бути отримана структурована кількісна інформація, необхідна для системного аналізу (порівняння, ранжирування, виявлення динаміки тих або інших процесів і т. д.). Уся сукупність різноманітних відомостей, отриманих із самих різних джерел у процесі проведення експертизи, узагальнюється й осмислюється експертною групою, даються характеристики й будуються моделі різних компонентів освітньої й організаційної підсистем [2, с. 109].

Сучасна вітчизняна дослідниця М. Касьянова зазначає, що різноманітність визначення поняття експертизи, неоднозначність трактування її сутності різними авторами, свідчить про різне розуміння її місця, функцій, змісту, видів [3]. У низці робіт експертиза розглядається як вид аналітичної діяльності у просторі розумової роботи. Значна частина фахівців у галузі теорії експертизи розглядає її значною мірою як оцінку, ніж як дослідницьку діяльність. Інша група науковців наполягає на тому, що експертиза – це різновид перетворювально-практичної діяльності, спрямованої на зміни тієї чи іншої галузі суспільної практики, що знаходить своє вираження, наприклад, у проектуванні розвитку певних об'єктів. Проте, різноманітні підходи розуміння експертизи об'єднують її розгляд як певний сервіс щодо процесу прийняття рішень у різних галузях суспільної практики.

Вище згадувана дослідниця Касьянова М. здійснюючи розробку проблеми

експертизи в освітній діяльності узагальнює, що «експертизу можна розглядати у двох контекстах: у контексті дельфійського методу експертних оцінок й різновидів, які ґрунтуються на опитуванні спеціально відібраних експертів, їх математико-статистична обробка й наступне коригування експертами своїх оцінок для отримання узгодженої узагальненої оцінки. Другий контекст розгляду – сама діяльність людини, яка займає позицію експерта, її мета, цінності, розумові процедури, що дозволяють їй зробити експертний висновок, у тому числі пов'язаний з різними аспектами освітньої діяльності» [3].

Багатогранність уявлень про специфіку проведення, функції та особливості експертизи пов'язана як з її поліпредметністю й поліфункціональністю, так і з розгортанням конкретних практичних робіт експертного характеру.

Отже, експертиза в освіті – це сукупність процедур, необхідних для дослідження і оцінки усіх складових освіти з метою отримання професійного висновку про можливості і прогнози ефективної організації освітнього процесу [4, с. 23].

В контексті нашого дослідження на увагу заслуговують науково-методичні засади експертизи освітнього середовища навчального закладу. Сьогодні в науковій літературі вже ґрунтовно розроблений апарат даної експертизи на основі системи психодіагностичних параметрів (В. Мясіщев, 1960; Б. Ломов, 1984; С. Дерябо, В. Ясвін, 1994).

Найбільшого поширення в педагогічній практиці здобула методика психолого-педагогічної експертизи шкільного середовища розроблена колективом авторів під керівництвом В. Ясвіна, яка дозволяє аналізувати освітнє середовище на різних рівнях: освітнє середовище окремої дитини, мікросередовище (класу), локальне освітнє середовище (школи) [2].

Дані автори [2, с. 112] пропонують здійснювати аналіз освітнього середовища за допомогою наступних дескрипторів: модальність, широта, інтенсивність, усвідомленість, стійкість, узагальненість, емоційність, домінантність, когерентність, соціальна активність, мобільність. При цьому розуміючи їх так [2, с. 114–166] :

Широта освітнього середовища служить її структурно-змістовою характеристикою, що показує які суб'єкти, об'єкти, процеси і явища включені в неї.

Інтенсивність освітнього середовища – її структурно-динамічна характеристика, що показує ступінь насиченості освітнього середовища умовами, впливами й можливостями, а також сконцентрованість їх прояву.

Модальність освітнього середовища є її якісно-змістовою характеристикою. У той час як усі інші параметри дають кількісну характеристику освітнього середовища, показуючи високу або низький ступінь виразності того або іншого показника, модальність характеризує освітнє середовище з якісної, типологічної точки зору. У якості ефективного інструмента психолого-педагогічної експертизи освітнього середовища виступає, зокрема, коефіцієнт модальності, який відбиває ступінь використання вихованцями розвиваючих можливостей (ресурсів середовища). Коефіцієнт модальності, по-перше, він більший, чим вище активність і, по-друге, при рівному ступені активності, він більший в умовах вільної активності й менший в умовах вільної пасивності.

Ступінь усвідомленості освітнього середовища – показник свідомого включення в неї всіх суб'єктів освітнього процесу.

Стійкість освітнього середовища характеризує її стабільність у часі. Якщо інші параметри дають синхронічний опис освітнього середовища, то параметр стійкості дозволяє здійснити її діахронічний опис.

Узагальненість освітнього середовища характеризує ступінь координації діяльності всіх її суб'єктів.

Емоційність освітнього середовища ілюструє співвідношення в ній емоційного й раціонального компонентів.

Домінантність освітнього середовища характеризує значимість даного локального середовища в системі цінностей суб'єктів освітнього процесу. Домінантність показує ієрархічне положення шкільного середовища стосовно інших джерел впливу на особистість.

Когерентність (погодженість) освітнього середовища показує ступінь

погодженості впливу на особистість даного локального середовища із впливами інших факторів середовища, в який формується особистість.

Соціальна активність освітнього середовища – показник її соціально орієнтованого творчого потенціалу й експансії даного освітнього середовища в середовище проживання.

Мобільність освітнього середовища характеризує її здатності до органічних еволюційних змін, у контексті взаємин із середовищем проживання.

Запровадження такого широкого спектру дескрипторів та періодичність проведення експертизи освітнього середовища (методом включеної експертизи), дасть можливість адміністрації і педагогам-наставникам забезпечити чіткий контроль за динамікою його розвитку, цілеспрямовано здійснювати керівництво цим процесом, зокрема шляхом перерозподілу ресурсів, або за рахунок збільшення показників того або іншого параметра.

В психолого-педагогічній літературі існують також інші підходи до експертизи та проектування освітнього середовища, зокрема дослідження В. Панова [5]. Згідно з цим варіантом, розробка концепції проектування і експертизи освітнього середовища передбачає відповідь на наступні базові питання: кого навчати? (психологічні особливості контингенту учнів); для чого навчати? (стратегія і тактика навчально-виховного процесу і освітнього середовища в цілому); чому навчати? (зміст освіти); як навчати? (особливості освітніх технологій, що використовуються); для кого навчати? (визначення вимог до професійної і особистої підготовки педагога).

Водночас проблема експертизи освітнього середовища вищого навчального закладу у вітчизняній та педагогічній літературі розроблена недостатньо. Відомо, що у науковій літературі розрізняють внутрішню та зовнішню експертизу діяльності вищого навчального закладу. Внутрішня експертиза – це експертиза, яка проводиться самим навчальним закладом для власних внутрішніх цілей у межах традиційного контролю якості знань, умінь, навичок студентів. Зовнішня незалежна експертиза – експертиза, що проводиться на основі угоди громадсько-правового характеру за дорученням

державного органу управління освіти або за замовленням вищого навчального закладу.

Виокремлюють такі умови реалізації педагогічної експертизи у вищому навчальному закладі: наявність програми та відповідне ресурсне забезпечення експертної діяльності; дотримання внутрішньоорганізаційних стандартів щодо підготовки процедури вимірювання, способів обробки та інтерпретації результатів вимірювань; зацікавленість і високий ступінь мотивації учасників навчально-виховного процесу у підвищенні точності вимірювань якості навчально-виховного процесу; наявність правових, технічних, етичних норм, що регулюють відносини суб'єктів педагогічної експертизи; високий статус організації, що здійснює педагогічну експертизу якості навчально-виховного процесу; організаційна, психологічна готовність керівників, викладачів, студентів до співпраці; адекватний рівень професійної підготовки експертів [6, с. 236].

В науковій літературі зустрічаємо поодинокі дослідження присвячені експертизі освітнього середовища професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Зокрема, російська дослідниця Нагорнова Л. [7] досліджуючи суб'єктивну оцінку студентами освітнього середовища вузу використовує адаптовані параметри з методики В. Ясвіна для експертизи освітнього середовища та доводить, що оцінка освітнього середовища студентами старших курсів (починаючи з IV) має істотні відмінності від оцінки середовища студентами молодших курсів, а також, що оцінка освітнього середовища студентами очної форми навчання має істотні відмінності від оцінки середовища студентами заочної форми навчання. Також, проведене дисертаційне дослідження довело, що студенти найбільше високо оцінюють такі параметри університетського середовища як стійкість і мобільність, а найбільше низько – емоційність. Оцінки параметрів середовища студентами співвідносяться з відповідними оцінками кваліфікованих зовнішніх експертів.

Касьянова М. пропонує використовувати при експертизі якості навчально-виховного процесу кваліметричний підхід [6, с. 237], який забезпечує

комплексне кількісне оцінювання якості предметів або процесів. Вбачаємо за можливе вивчити вірогідність використання даного підходу у дослідженні освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів.

Основи педагогічної кваліметрії закладені в працях С. Архангельського, Б. Бітаноса, М. Грабаря, П. Воловика, Л. Ітельсона, Л. Фрідмана та інших науковців. В останні роки українські вчені Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, Л. Одерій та інші кваліметричний підхід активно впроваджують у галузі освіти. На думку цих дослідників методологія та інструментарій кваліметрії дає змогу плідно формалізувати якісні характеристики відповідних явищ і процесів через їх розподіл на простіші, визначати нормативний чи стандартний їх перебіг через систему критеріїв-показників діяльності. Технологія кваліметрії забезпечує вимірювання результатів, що фіксують досягнення мети на певний момент часу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Здійснивши аналіз літератури з проблеми дослідження, з'ясовано, що питання експертизи освітнього середовища потребує більш ґрунтовного дослідження, в основу його проведення можуть бути покладені основні параметри психолого-педагогічної експертизи, які пропонуються у системі експертування діяльності загальноосвітньої школи. Проте, вони повинні бути адаптовані до специфіки діяльності вищого навчального закладу, особливостей професійної підготовки та відповідати загальноприйнятим вимогам до реалізації педагогічної експертизи у вищому навчальному закладі.

В контексті дослідження освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів, узагальнено думку про те, що ефективним буде запровадження як внутрішньої, так і зовнішньої експертизи. А також, ми не виключаємо думку про те, що можливим є і проведення окрім експертизи також моніторингу освітнього середовища. Тому, перспективи подальших розвідок вбачаємо у конкретизації основних показників моніторингу дієвості проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів.

Е. Ярошинская

**К ВОПРОСУ ЭКСПЕРТИЗЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ**

В статье актуализирована проблема экспертизы образовательной деятельности. Проанализированы современные методики диагностирования образовательной среды учебного заведения, предложены показатели экспертизы разных авторов. Изучена возможность внедрения разных дескрипторов относительно проведения экспертизы образовательной среды профессиональной подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: экспертиза, образовательная среда, профессиональная подготовка.

O.Yaroshynska

**TO THE QUESTION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT
EXAMINATION OF THE FUTURE TEACHERS
PROFESSIONAL TRAINING**

The problem of the educational activity examination is actualized in the article. Modern methodologies of the educational environment diagnostics of the educational establishments are analyzed, indices of examination of different authors are suggested. The possibility of introduction different descriptors concerning conducting the educational environment examination of the future teachers' professional training.

Key words: *examination, educational environment, professional training.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. – Режим доступу : http://www.iitzo.gov.ua/zizd_pracivnikiv_osviti.html.
2. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к

проектированию / **В. А. Ясвин.** – М. : Смысл, 2001. – 365 с. – ISBN 5-89357--0901.

3. Касьянова М. О. Експертиза регіональної системи освіти на засадах сталого розвитку / М. О. Касьянова // Теорія та методика управління освітою: електронне наукове фахове видання. – 2010. – № 3. – Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2010_3/10kaspsd.pdf.

4. Черепанов В. С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях / В. С. Черепанов. – М. : Педагогика, 1989. – 216 с.

5. Панов В. И. Психолого-педагогическое проектирование и экспертиза образовательного учреждения / В. И. Панов. – **Психологическая наука и образование.** – 2001. – № 2. – Режим доступа : <http://psyjournals.ru/psyedu/2001/n2/Panov.shtml>.

6. Касьянова О. М. Експертиза якості навчально-виховного процесу у вищій школі як основа його оптимізації / О. М. Касьянова // Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет». – Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія». – 2009. – № 4. – С. 234–238.

7. Нагорнова Л. Е. Субъективная оценка студентами образовательной среды вуза: дис. ... канд. псих. наук 19.00.13 / Лада Евгеньевна Нагорнова. – М., 2005. – 136 с.